

ISSN-0235-1366

Селалад

6+

selaad.ru

№ 12 2025
Оарлоӧ бутт

Хьошалананькъан лаьла

Йоккха митал

Митал, митал,
Хьо хьалглаттал!
Ia тлаювхал
даьре гловтал.

Ia тладувхал
чиллан чокхи.
Ia тлатиллал
ега хьай кий.

Кертах дехкал
хьаьса шовлакх.
Кога ювхал
совра пашмакх.

Вай хланз глоргда
цлаьпцилг долча.
Цига хургва
цеза баьчча.

Фата егташ,
зурма лекхаш,
хьаьший хургба
шун тла бекаш.

Халхадаргда
Хоза вай шиь.
Цец-амагла
баргба хьаьший.

Гланкарваргва
цеза баьчча.
Юхоаергья
цо хьо баьрче.

Сона лургья
дошо мидал,
я хьо, аргда,
Йоккха митал.

Далганаякъан Алияй сурт,
г/л. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».

Іан белгалонаш

Іа тIаденад,
Шийла мух хьекхаш,
Соалоз лел цу тIа
Шана мо текхаш.

Лоа да, ца соцаш,
ТIера Іолегаш;
Жовхьараш санна
Малх болча кьегаш.

Шийла я бийсаш,
Сийрда да денош,
Кьоаной мо кIай да
Деррига цIенош.

Овшанаякъан Халит,
Сурхо тIара ООШ,
5 «б» класс.

Са воша

Са вошилг ва
Соца дика,
Новкья яйча
Шийна тика,

Кходац сона
Эппаз, шай -
Эц цо сона
Маха, тай.

Юхатетте
Керзадар,
Эц цо сона
Мерзадар.

Хидренааякъан Сунап,
Сурхо тIара ООШ,
5 «в» класс.

Овшанаякъан Ислама сурт,
г/л. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».

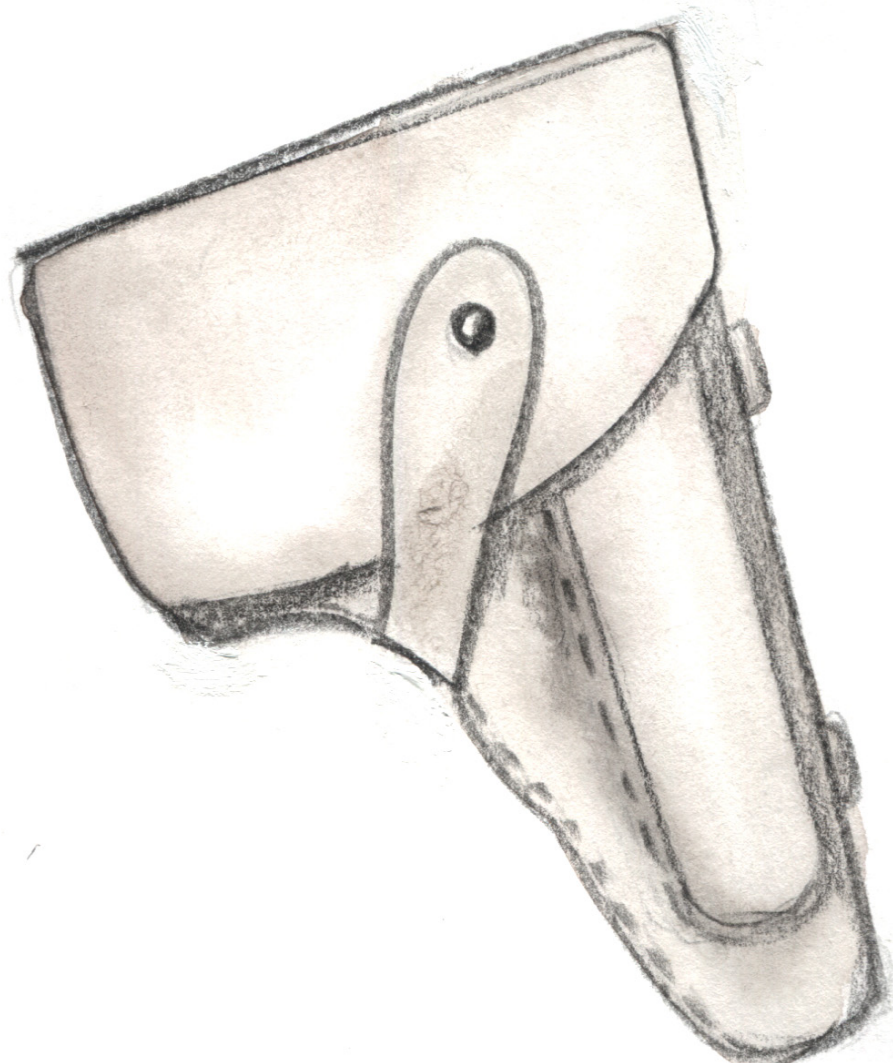
Фу маІан да хумІар яхача деша?

Вай къаман метта юкъе дале а, хум-пІар яха дош довзаш бац дукха нах. Из белггала фуд ховш, довзаш хул тІема гІу-лакхаца, бокъонаш лораерий мугІарашка болх бераш. Вешта аьлча, герз леладеча наха хов цу деша маІан миштад. ГІалгІай меттала цун маІан да - тепча Іочуехкаш бола ботт. Эрсий меттала аьлча, кобура я из. Аз дукха тийхкад из дош, мичара да ха гІерташ. Хетаргахъа, из хъадоагІа узбекий меттацара, хІана аьлча хумпар цар меттала доккхача хъаькъала да воаца саг яхилга да. Цун овла хум ба. Из яьсса кІудал яхилга да. ХІанз дукхагІа теш хьо, из вай метта юкъе узбекашкара дена хиларах. Цхъаболча вай къаьнача йоазонхоша шоай йоазошка цун-на когаметта кІопилг яха дош леладаьд. Цу

тайпара моттиг гу вайна МутаІаланаькъан Хъажбикара «Макха царг» яхача дувцар тІа.

Карарча хана из дош вай дошлоргаш тІа долаш а да, из цахар дошлоргаш цаде-шилга да. Мишта леладе йиш я из дош? Ала йиш я: «Бокъонаш лораеча сага хаьн тІа хумпІар йоаллар, цу чу лелайора цо тепча»; «Сомача телатах яь яр эпсара герз чу-даьлла хумпІар»; «ХумпІарашка йоакшаш яр тика чу йохкаш хинна берий тепчаш».

Йоазонхоша, хъехархоша, журнали-сташа дукхагІа из метта юкъе мел леладу, дувцаш дола дош шерагІа дІадаржаргда, чІоагІлургда тайп-тайпара ханаш йолча наьха кхетамашка.

Іарчакханаькъана Сали

Гуйре

Лоамашка гІолла лел вай,
Сигале латт
Шортта екхаш.
Бийса лел, тІехьабиса
Етт мо,
Мерий чу тІаьда мотт хьекхаш.

Іа

Іа тІаденад лоамашка,
Борз санна цІайза,
Наха тІабийхаб кІархаш.
Хьун чура араьянна
Ферхаш мо,
Новкъа яда шах хинна тархаш.

Іарчакханаькъан Сали

«Тюараш детта Юмалуш латт...»

Концерте вена вагІача
Ине аьннад:

- Ма дика болх ба ер ар-
тисташ болаш!..

- ХІана ях Іа? - хьаттад
Яне.

- Акхарга хьажа а ухаш,
Тюараш детта Юмалуш латт
со, - яьхад Ине.

«ЮхавоагІаш Юваргва хьо...»

Автобуса чу вагІача воккхача сага аьннад:

- КІаьнк, юртара аравоалача соцайталахь
машин.

- Сагот ма де Іа, воти, парагІата вагІалахь.
Соцайтаргья хьона...

Цхьа ха яьлча, хьаттад кьоаночо:

- ДІакхьаьчадий вай юрта йисте?

- Э-э, воти, вицвеннавар со. Дукха ха я вай
юртара арадаьнна. ЮхавоагІаш Юваргва хьо, -
яьхад Яне.

Булгучанакъан Мурад

Хьоара бурилг

Цкъа дадас аьннад нанайга:
 - Герга кхача хьокхабе вайна.
 - Хьоар доаца цхьа клира да вайга, -
 Жоп деннад, из кхето лайна.

- Юмехкадий истола длачу-хьачу хьажа, -
 Аьннад длахо шийгарча арлагла вокхо.
 Падъяхай из, хоза бурилг бебежа,
 Кхерзаб тлаккха йоагача пешко.

Цигга шелбалийта биллаб кора тла –
 Кхоссабенна уй тла баьнна, керчаб.
 Бодаш, бодаш кхаьчаб из чана тла,
 Укхангахьа вокхо бларгликхаб.

Кхийттай бурилг, ше баа йоаллилга,
 Лоацца илли даьккхад цун шинна лерга:
 «Со беддаб ца хоатташ дадайга, нанайга,
 Хьох а, дегладале, бедда гаьнабаргба».

Чано кхы низ баьбац бодачунна.
 Длахо кхет цунах сира, меца борз.
 Цлаькха йиш лекхай, бахаб цох гаьнна.
 Духьалдаьннад хланз цогал, айеш оаз.

Цунна а шозза даьккхад ший говза илли,
 Геттара ладувгла кеп гойт лепача цоге,
 Хайтад: "Могаш доацаш да са лергаш,
 Са мерий тла а ийккхе, айдел кулги коги".

Кхоссабенна бурилг сецаб цун бларгашта клалха,
 Сеттад из, ше лергдилла ладувгла доаллаш санна.
 Тлаккха баге айяьй, бларчча йолашше длакхалла,
 Говза хила гийрточа бурилгах товр деш ший ченна.

Гуданганаькъан Д. сурт

Джаьнтелг

Бахаш хиннаб Джаьнтелги цун ши доттаглеи. Майралца, деналца цихеза хиннаб уж. Джаьнтелг тхьамада а волаш, мел долча дуненна готийсаб цар. Цкъа гаьннарча дунен тла болхаш са а дайна, эрий ара, бийса яккха моттиг йоацаш, бисаб ераш. Мича длатарлургдар-хьогI вай, яхаш, ераш лелача хана, бларгадайнад акхарна лавттан чу ючудода доккха лург. Чухьежача, баьде хиннай цу чу.

- Долле, цу лургах ючу а даьнна, бийса яккха хьожаргда вай, - аьннад Джаьнтелга.

- Ца дахача бакъахьа дар вай, кхераме да из: цу чу фуд мича хов вайна, - аьннад новкъосташа.

- Ер дуне толадеш лела со, Джаьнтелг-м, гIоргва цу чу, - аьнна, ючуволавеннав из.

Цунна тIехьа новкъостий а бахаб. Клезига болхаш, дукха болхаш, цхьа сердало бларгайнай акхарна. Ераш длатлакхаьчача, доккха ешап бларгадайнад, дижа уллаш. Ше уллачара хьалъай а денна, циска бларгаш кьоарза а даь, царгаш хьокха а яь, хавтгад цо:

- Фу эш шоана? Сенна даьхкад шо?

- Къаденна ешап, хьа ций мала даьхкад тхо, - майрра аьннад, дIахьалха а ваьнна, Джаьнтелга.

- Низ тоьаргбац шун са ций мала. Со-се да шо мо тинна лелача наьха ций мелаш, - аьнна, ешапа хьайийллай шийна тIехьашка латта налараш.

Новкъостий дIачухьежача, бларгабайнаб акхарна кховзткъа кхоь корта.

- Аз ций меннача наьха кортош да шоана ераш. Шул дикагла кьоначий а бар царна юкье, - аьннад ешапа.

- А, мичара, хьа ций мала даьх-

кадац тхо! Оаха-м бегаш баьбар. Жи! Фуннагла яле а, цхьа яа хIама кийч а йийя, бийса яккха моттиг кийчъел тхона.

ДIаденнача ешапа, етт а бийна, яь чу бахийта из кхехка а баь, пхьор дудаьд новкъосташта. Юбувша аьнна мотт а биллаб.

ДIабийшаб новкъостий. ХIаьта Джаьнтелг тхьайса волаш санна кеп а оттаяь, саькхо ладувглаш уллаш хиннав. Клезига ха йоалаш, дукха ха йоалаш, цхьа тата хезад цунна. Шорттига ший цхьа бларг а бийлла дIахьежача, бларгадайнад Джаьнтелга доккха урс, «чIарх-чIарх», яхаш, ший царгех ирдеш дагла ешап. Шорттига мIишка яьй укхо ший новкъосташта. Из бларгагушшехь, кхерабенна новкъостий бос а баха, хьоа а ца луш, таккхалча ихкаб. Ераш ухкача оагIорахьа хьа а хьежа, хавтгад ешапо:

- Тхьайсар малав, тхьовсанза малав?

- Тхьовсанза со, Джаьнтелг, ва!

- ХIана тхьовсац хьо?

- Наб яглац сона: со цIагла волча хана, са нанас кхаьра уст а буабийя, вужавора со.

Кхаьра уст а боалабаь, бийна из кийч а баь, буабаьб цо Джаьнтелга. ХIама юаргйолаш-м Джаьнтелг а хиннав. Дикка дулх а диа, юха а ший метта ювижав. Тхьовра санна, «чIарх-чIарх», яхаш, ший царгех урс ир а даь, хавтгад ешапо:

- Тхьайсар малав, тхьовсанза малав?

- Тхьовсанза со, Джаьнтелг, ва!

- Наб е хьайна, хIана тхьовсац хьо?

- Иштта наб ца йоаглаш уллар со.

Цагла волча хана, са нанас пхьора кхаъра уст буабачул тлехьагла, уст бодача яь чу шурий тла хьоара худар дора сона, - аьннад Джаьнтелга.

Уст бодача яь чу шура лочу а етта, хьоар чуухташ, песаца из кегадеш, худар де эттад ешап. Кастга булкьаш бе доладеннад худар. Ешап яьна лотладийрза доаллача хана, шорттига длатла а ваха; Джаьнтелга, тлехьашкара мларга теха, худара яь чу дахийтад ешап. Бларгаш а дайна, деррига дегл а доагадаь,

ценьюкье глolla, мухь а бетташ, хьалло ада доладеннад ешап. Ший хьанаратур а даьккха, эзар дакьилг даьд Джаьнтелга цу ешапа деглах. Цох ло мел иха ций длатлатехад цо налара тлехьашка уллача кьовзткьа кхаь керта. Дийнбена, царех нах хинна длаайттаб.

Ший зовза ши доттагла эьккха а ваь, уж кьовзткьа кхоь шийна тлехьа а ваьккха, цу блуна ше хьалха а волаш, волавенна вахав Джаьнтелг длахо дунетахка.

ЮвргIага хьежже Юбахийта ког.

Хьа гийг езачоа, хьо а веза.

Барзкъанга хьежже магIаваккха, кертага хьежже эгIаваккха.

Техьашка хьеже мара дош ма ала, хьалхаш-
ка хьеже мара ког ма ловза.

Шийна тIера вир-говр дайнадац, наха тIера хенжа-меза байнаб.

Виза вар аьле, кхача боацаш а ма гIо; йийкха
яр аьле, кхоллар доацаш а ма гIо.

Лохига саг дегала хул.

Туро цаI мара вийнавац, метто эзар вийнав.

Хац, дац - цхьа дош; хайра, дайра - эзар дош.

Ци фу тулларгья?

Дукха ха яр Яхьяс цискага сатувса. Шийна моллагла цхьа циск доладар дехаш, хьесталора из наьнага. «Дийнат леладар чоагла бехктокхаме да, сона хац вай цунна доаггача тайпара доал де влштлехьадаргдий, - оалар нанас. - Нагахьа санна вай цунна доагла доал ца дойя, цун къа хургда вайна».

Циск ший хилча, цул дикагла, цул бочагла цхьаккха хлама хулийтаргдацир ше, оалар Яхьяс. Ховргда вайна, аьле мара, кхы хаьдда жоп луцар нанас. Хлаьта цхьан дийнахьа, дагадоацир, ше тика тла яха чуйоагаш, дикка ондаяьнна циска клориг ера цо клаьнка. Дувцилга дацар Яхьяй глдвахар. Овкъара беса, юкъ-юкъе пхорагла лаьржа шувнаш а ухац, цаг баьцареи цаг сийнеи, тайп-тайпара бларгаш долаш, тамашийна циг дар из. Из мо дар влалла бларга а дайнадацир Яхьяйна.

Цунца ловзаш, сакьердаш из бера дла ца хецаш, сайранга вахар клаьнк. Шоллагла дийнахьа ший даьца цхьана, каьхата йоккхача клпилгах ниц а кор а даьккха, тлехьа тхов а тилла, цлалг дир цар циска. Цлалг хозагла хургдолаш, цунна тлехнахьа хоза зизаш латгаш, пенах детгаш дола сома каьхат техар. Хлама даа кад а оттабир цлалга юхе. Цу чу цунна клаьда хурггюлаш, глйбилг длачубиллар. Ше балхах мел воалл, цигцах малагла ци тулларгья уйла йора клаьнка. Даьца дагавувлар. Хлаьта шоашта шиннена а хоза хеташ ци харжа влштлехьадаланзар цар. Цу деша кхы а уйла е лаьрхлар цар. Хланзарчоа циги дар из.

Уж цлалг деш мел боак царна гонахьа кхийста циги, цлалг даь доаллашехь, цу чу длачуийккха, юдижа, цу сахьате тхьайсар.

Шоаш даьца баьча балха а, ший цигена а чоагла раьза волаш, цунах малагла ци тул-

ларгья кхы а дукха уйлаш яь, длатхьайсар Яхья а.

Цлаьхха, циги дайна сагота хьайзар из. Цлагла мел йолча миинге хьежача, кораданзар. Тлаккха коа араваьлар, циги лаха. Ара саьрг мо догла делхар. Коа отара клалха цхьан саьн чу, кхераделча санна тебба даглаш корадир цунна циги. Шийна из корадарах глдваха сиха хьамархладеллача, тлаьда а меца а хийтар цунна из. Цул совгла, цхьа тамашийна дайденна, гелденна дар циги. Цамогаш а меца а хийтар цунна из. Ший циги мархла а делла, цлагла длачувоаллаше, сомайккхар Яхья. Кхийтар из шийна дайнар гла долга. Из гла хиларах, цкьарчоа чоагла глдвахар из. Тлаккха, сиха хьальбура а ийккха, циска фусам йолча цлагла ючуведар, шийна гланахьа дайнар бакь хилар кхераш, сихагла из долча кхача ловш.

Бургац санна гергденна, ший цлалга чу тхьайса уллар циги. Глдвахар Яхья, ший циги иштта маьрша бларгадайча. Хлаьта Бургац аьнна, ци тиллар цо цигех.

Маматанакъан Марет

Дахчан соалоз

Салман ваглар уйла еш:
Фу деш вагла со ,хлама ца деш?
Хьатлабоагла лайчилла бутт,
Хеталора лан сурт.

Аьшка соалоз пайдана яц,
Со из хакка раьза вац!
Шаьра яц из, ийцар ахчах,
Аз ергья сайна соалоз дахчах...

Длаэттав из соалоз е,
Шийна эшар хьагулде.
Ардакх хоадае эш херх,
Царгаш херха хилар аьрхла.

Хлаьта Салман, дог ца эккхаш,
Юхайнав ирье уж царгаш.
Шаьра хургья цун дахчан соалоз,
Хьокхаргба цо цунна боалоз.

Хьокхаш херх а, тлаккха фаттан...
Фу деш ваьглав хац ше ахканна!
Басар хьекха, кийча я.
Боалоз хьекха, шаьра я.

Дахчан соалоз яь ваьлар,
Лайчилла бутт длабаьлар.
Хьакхавчар из шийла чантар,
Сиха йоагла са соалоз
Гув тара.

Гудантанакъан Д. сурт

Салиханов А.

Куштанаькъан Сосе Ахьмад

Куштанаькъан Сосе Ахьмад ваьв 1936 шера кІимарса бетта 2-ча дийнахьа Буро тІа. Кхувш воагІача хана, лора болх бе вІалла дага а хиннавацар из. Бера хана хулаш ма хиллара, цхьацца лакхара уйлаш яр цун. Инженер-изобретатель хила лаьрхІа лелаш волча цунца, цхьан дийнахьа цу хьакъехьа лаьрххІа къамаьл ду дас. Вешта аьлча, цо дІахайтар воІа ший лоІам миштаб. Ахьмадах лор хиларга сатувсаш вар из. Лорий дешар дийша веце а, кулг дарбане долаш, цхьацца говзал йолаш хиннав Соси ше а.

1946 шера хиннад из. Дас цхьа хьехар ду кІаьнка. Цо яхачох, вІаштта кхаь шера бІаьстан юхье бІехала цІока, бисмал а даьккха, кулгашка хьокхае езаш вар из. Цу тайпара хІама дича, лорал доаллаш дола кулг аьттув болаш хул оалар. 1959 шера берригача мехка боаржабаь, шерра дІахьош хиннаб профориентацеца бувзабенна болх. Шийна езаш йола балха говзал харжа йиш йолаш хиннав хІара. Цу хьакъехьа воІ дагавоал наьнаца, хІаьта тІеххьарчо дагабохийт даь лоІам. Иштта вода вай мехкахо лорий дешар деша. Юххьанца, 1956 шера, Алма-Ате; цул тІехьагІа, 1957 шера, Буро тІа дешаш хул из. Дийша ваьлча, зІамига саг эггара хьалха Наьсаре кхаьчар. Дика лораш кІезига хиннаб цу хана вайцига. Бакъдар аьлча, уж дукхагІа хилийтара сагота волаш саг а хиннавац. Буро чурча больницен коа ваха моттиг лу кьонача специалиста. Юххьанца цох хул хирург. Ахьмада дийнахьа 2-3 сахьата болх бе безар поликлинике. Из Наьсаре яр. Цигара ваьлча, гІаш Буро чу водар, сахиллалца болх беш хулар цигарча больнице. Иштта лелаш-хьувзаш, цунга хоам боагІа Ленинграде онкологех йолча ординатуре вахийта таро хиларах. Шин шера хила везар цига. Ше цига яьккхача хана, из Јомавелар наха юкье лелача, цІийоацар оалача лазарашта дарбаш де. Иштта кхоач из Шолжа-ГІалий тІарча №2 йолча дарбанчен онколога дарже.

1985 шера онкологе отделени хьаелл Шолжа-ГІалий тІарча 9-ча дарбанче, хІаьта вай мехкахо цунна керте а оттаву. Цунца цхьана цох ву НГІАС-СР унахцІенон министерствон керттера онколог. Цо хьийга къа теркал а деш, 2002 шера цунна елар «КарагІдаьннарах» оала вай республикан орден, кхы а ши шу даьлча «ГІалгІай Республикан гІорваьнна лор» яха цІи лу цунна. ТІаккха цун совгІаташ тІа ЈотІакхийтар «Россе гІорваьнна лор» яха цІи а. Куштанаькъан Ахьмад вар респбликан дарбанчен онколог, онкологически диспансера лор. Медицински факультете деша багІарашта диагноз оттаяр кердача хьисапе хьехаргдола болх беш хиннав из укх тІеххьарча шерашка. Цу лостамагІа къахьегача лорашта эшаргдола книжка а, из дІа мишта хьеха деза дувца методически кулгал а яздаьд цо.

Кхелхав Сосе Ахьмад 2025 шера тов бетта, ший 90-гІа шу долча хана.

Ахархой кхели

Цхъан мужгечоа, гота воаллаш, лаьттах йоалла ганз кораяй. Цох бекхам беш, Лаьттан тIа хIара дийнахьа зизай цхъацца кIорап дуллаш хиннад цо. Цигга тIаенача кхело-кхолламо аьннад:

- Воше, аз хъайна даьча совгIатах, баркал Лаьттанна хIана оал Iа? Со ма йий хьона из совгIат даьр, хьо хьал долаш хургволаш. Нагахьа санна гIулакх кхыча беса даларе-м, хье кье-миска воалларе-м сона тIалаткь-аргвар хьо, кхела Iотбакхараш еш.

КIоанолго хьалхадоаккх, шийна гIо даьр малав ховш, цунна хоастам беш а хьоасталуш а хила веза саг.

ЖIалийи фусам-даи

Цхъан сага доалахьа хиннад мальтийски жIалиги вири. Цу жIалеца даим коа ловзаш хиннав фусам-да, делкыйна мук дуача хана. Даара чIегилгаш тувсаш хиннай цо жIалена. Такхийте уж дIа а кхаькхе, фусам-даьна хьесталуш хиннад вож. Цох хьегаш, юстаро Iеш дола вир а доладеннад фусам-даьца ловза. Вокхо, эгIазваха, гIадж етташ, эkkхадайтад вир, цул тIехьагIа хъай тIа дIадехкийтад.

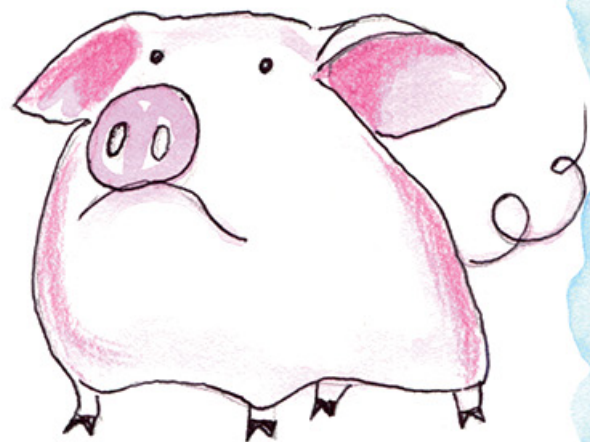
КIоанолго яхачох, Iаламо массадолча хIаманна цхьатарра еннаяц бокьонаш.

Таржам даьр
Iарчакханаькьан Сали.

Аркъала ца йижача сигале ца гур.

(Хякха)

Дахача хана улл, леча хана уд.

(Лоа)

Пхе веший юкъара ков.

(Тларькь)

Чура цленда араваьлча доха ца.

(рлф)

Кроссворда дашхаргаш:

ПХОРАГИА: 1. ГПала. 3. УстагIа. 4. Ага.

УРАГИА: 1. ПалгIа. 3. КIотарг.

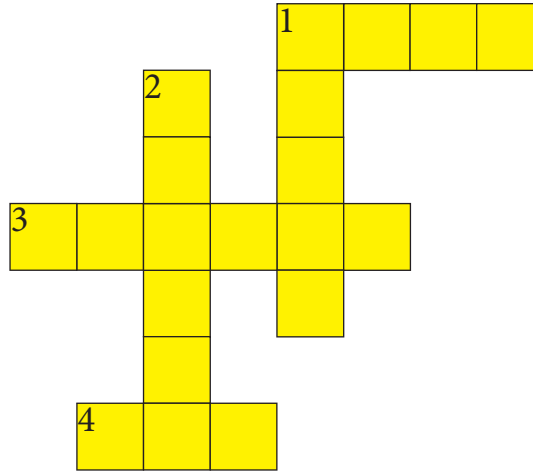
Кроссворда хаттараш:

ПХОРАГИА:

1. Лоамарочун фусам.
3. Коа тIара хъайба.
4. Бера маьнги.

УРАГИА:

1. Вай къаман саг.
2. БаьцовгIа.

Кроссворд оттаягъ
Тоачанакъан
Сумаяс, Сурхо тIара
ООШ, 5 «б» класс.

Кроссворда дашхаргаш да
15-ча оагIон тIа.

Дошлорг

Баьрче (я) – почетное место в доме.

Баьчча (ва) – вождь.

Говтал (я) – бешмет.

Ешан (да) – ведьма, старуха-колдунья.

Митал (я) – улитка.

Уст (ба) – вол.

Ферх (да) – барс.

ХумIар (я) – кабура.

Цаьнцилг (да) – сверчок.

Шана (я) – морж.

Детский журнал «Селаад»
(Радуга) №12, 2025 г.

Учредитель:

ГАУ РИ «Издательский дом
«Сердало».

Издается с сентября 1986 года
на ингушском языке.

Зарегистрирован Управлением
Федеральной службы
по надзору в сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций
по Республике Ингушетия.
Регистрационный номер
ПИ № ТУ06 - 00029
от 19 сентября 2019 г.

Главный редактор
Гагиева М.М.

Художник: Д. Гудантова
Дизайн: И. Курский

Сдано в набор 11.12.2025 г.
Подписано к печати 22.12.2025 г.
Дата выхода в свет 29.12.2025 г.
Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2000.

Адрес редакции и издателя:
386101, Республика Ингушетия,
г. Назрань, пр. И. Базоркина, 60.
Сайт: selaad.ru.
Email.: selaad.ri@mail.ru
Телефон: 8 (8734) 77-11-84.

Отпечатано
в ООО «Бланкиздат»,
357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.

Шоане.

Фото: Т. Агиров

